

KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİNİN TÜRK HALK NİNNİLERİNE YANSIMALARI*

Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET**

Öz

Halk edebiyatı türleri ile ilgili sınıflamalarda, genellikle, başlı başına bir tür olarak yer verilmeyen “ninni”, konu, ezgi ve şekil özellikleri açısından pek çok anonim manzumeyi içine alan “türkü” içerisinde değerlendirilmektedir. Her ninninin bir konusu, ezgisi ve dış yapı unsurları bulunmakla birlikte bu unsurlarla ilgili bir kararlılık ve kalıplaşmadan söz edilememesi, bu değerlendirmenin nedenidir. Ninniye ezgiden ve genelde kadından, özelde ise anneden bağımsız bir şekilde düşünmek mümkün değildir. Bir diğer ifadeyle, ninniye başlı başına bir tür hâline getiren, ninninin söyleniş yerlerinin yanı sıra, kadının ifade şekli, tercih ettiği konular ve ezgidir. Kadın, toplumsal yapıyı oluşturan temel taşlardan olduğu için ninninin konusu, ezgisi, icrası ve buna bağlı şekil özelliklerinin tespitinde, kadının toplumsal cinsiyet rollerinin yansımalarını görmek mümkündür. Dolayısıyla icracısıyla böylesine bütünlüğe ulaşmış ninnilerden hareketle, Türk aile ve toplum yapısının kadına attığı toplumsal cinsiyet rolü hakkında fikir yürütülebilir. Bu çalışmada, Türkiye’den derlenen ninni metinleri ve sözlü kaynaklardan elde edilen malzeme ışığında, kadının, Türk halk ninnilerine yansıyan toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde durulmuştur. Toplum tarafından sosyal normlar bağlamında baskı ve kontrol altında tutulan kadının, yine toplum tarafından belirlenen makul sınırlar içerisinde, kendi cinsiyet rollerini ninnilerde ne şekilde ifade ettiğine değinilmiştir. Böylece ninnilerin, sadece annelerin çocuklarını sakinleştirmek ve uyutmak amacıyla söyledikleri ezgili manzumeler olmadığı, kadının duygu ve düşüncelerini aktarabildiği, bebeği ile duygusal yakınlık kurabildiği, bebeği sayesinde hayata olan bağının güçlenebildiği, bir diğer ifadeyle, toplumsal kimlik kazandığı sözlü edebiyat ürünleri olduğuna dikkat çekilmiştir. Ninnilere bu açıdan yaklaşmak, kanaatimizce, ninnilerin icracısı olan kadının toplumsal yaşamda geçirdiği değişimleri incelemek adına da faydalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk, ninni, kadın, toplumsal cinsiyet, rol, icra.

REFLECTIONS OF SOCIAL GENDER ROLES OF WOMEN TO TURKISH FOLK LULLABIES

Abstract

“The lullaby” that is not generally placed as a type in itself in classifications about kinds of folk literature is reviewed under the “ballad” contains many anonym poems in terms of subject, melody and shape characteristics. Every lullaby has a subject, melody and external structure factors although not to mention about a determination and become stereotyping about these factors is the reason for this consideration. It is not possible to think the lullaby without melody and woman in general, mother in private as well. In other words, the factors transform the lullaby is a type in itself are expression style of woman, subjects she preferred and melody besides singing places of the lullaby. It is possible to see the reflections of social gender roles of women for determining the shape characteristics, performing, melody and subject of lullaby inasmuch as the woman is one of the keystones of social structure. By this way, there could be expressed an opinion about the role is attributed to women by Turkish family

* Makalenin Geliş Tarihi: 19.12.2016, Kabul Tarihi: 13.02.2017

** Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Balıkesir / Türkiye, abuyukokutan@hotmail.com.

and society structure with reference to the lullabies such integrated with it's performing. In this study, on social gender roles of women reflected in Turkish folk lullabies in the light of information obtained from verbal sources were highlighted and lullaby texts compiled from Turkey. In which ways women are pushed and controlled by society in terms of social norms were stated and their gender roles in lullabies within reasonable bounds. In this way, attracted notice for lullabies are not only the poems for calming the babies and putting them to sleep by their mothers but also verbal literature products provide women to express her feeling to the baby and set an emotional intimacy with him/her as well, strengthen her connection with life. It was briefly stated that the lullabies help women to gain a social identity. Approaching to lullabies by this respect is useful for viewing the changes of women in social life.

Keywords: Turkish, lullaby, woman, social gender, role, performance.

1. Giriş

Türk halk şiiri türleri üzerine yapılmış olan çalışmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak, metin merkezli yaklaşıldığı, halk şiiri ürünlerinin biçim ve içerik açısından tasnif edildiği görülmektedir. Folklor metinlerinin, icra edildikleri bağlamlardaki iletişimsel özelliklerini göz ardı eden bu yaklaşım; türkü, ağıt, ninni gibi ezgili türlerin tam olarak tanımlarının yapılmasını, kendilerine has özelliklerinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Metni esas alarak tür tanımlamaları ve sınıflamaları yapan söz konusu yaklaşımlara, performansın folklor üzerindeki etkisinin eklenmesiyle farklı bir bakış açısı kazandırılmıştır (Ben Amos, 1976: X- XXXI). Her türün, icracı-dinleyici ilişkisinin yanı sıra icra edildiği toplumun özelliklerini de yansıtacağından hareketle, yapılacak olan değerlendirmelerde metinden ziyade canlı gösterim bağlamlarının göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Abrahams, 1976: 193).

Sözlü geleneğin yaratıcısı ve icacısı olan halkın nazarında çoğu sözlü şiir “türkü” ya da “manı”dır. Konusu, ezgisi ve şekil özelliği ne olursa olsun pek çok anonim manzumeyi içine alabilen “türkü” terimi, “ninni”yi de içine alan bir kavram olarak kullanılmaktadır. Nitekim Pertev Naili Boratav, “ağıt” ve “ninni”yi, “konularına göre türküler” başlığı altında “lirik türküler” içerisinde gösterirken (Boratav, 1988: 151), Nevzat Gözaydın, ninnileri “usullü türküler”, ağıtları “usulsüz türküler” içerine almaktadır (Gözaydın, 1989: 28-33). M. Öcal Oğuz, halk şiirinin “ezgi ve konu ağırlıklı türleri” içinde ağıtlar ve ninnilere de yer vermektedir (Oğuz, 2001: 11-21). Ninnileri, beşikte söylenen türküler olarak tanımlayan İlhan Başgöz de ninnileri, türkü çeşitleri içinde göstermektedir (Başgöz, 2008: 63-76). Ali Yakıcı, türkülerini konu bakımından sınıflandırırken tür olarak tanımlanan ninni ve ağıtları türküler içerisinde değerlendirmektedir (Yakıcı, 2007: 214) ¹.

Araştırmacılar tarafından tıpkı ağıt gibi “türkü” ana başlığı altında değerlendirilen, türkü ve ağıt türleri ile daha fazla ortak özelliklere sahip bir tür olarak kabul edilen ninni, söz konusu türlerden hangi özellikleri ile farklıdır? Bu soruya verilen farklı cevaplar bulunmakla birlikte, çoğunda ortak olan unsur, kadın ya da anne faktörü ile ezgidir. Örneğin; Ahmet Talat Onay, “Annelerimizin çocuklarını uyutmak için

söyledikleri türkülerdir ki, sabit şekli ve bir edebi kıymeti yoktur” (1996: 217) diyerek, ninninin anne ile olan ilişkisine dikkat çekmekte, ancak ninniye edebî açıdan önemsiz saymaktadır. Şükrü Elçin, “Annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir” (1998: 271) şeklindeki tanımında, anne ve ezgi unsuruna değinmektedir. Cem Dilçin de, “Annenin çocuğunu kucığında, salıncakta ya da beşikte uyutmak için kendine özgü bir besteye söylediği basit sözlü türkülerdir” (2005: 290) diyerek hem ninniye basit türkü olarak ele almakta hem de anne ve anneye özgü ezgiden söz etmektedir. Amil Çelebioğlu, “En az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucığında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki halet-i ruhiyesini yansıtır mahiyette, umumiyetle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir” (1995: 9) şeklindeki kapsamlı tanımı da icracı, konu ve işlev temellidir.

Ninninin diğer türlerden farklı özelliklerinin ortaya konulması bakımından Vladimir Propp’un görüşleri önemlidir. Propp’a göre, müstakil türleri tasnif ederken temel alınması gereken özellikler; sabit ve kesin olmalıdır. Bir türün karakteri; şiiriyeti, uygulaması, icra tipi ve müzikle ilişkine göre belirlenmelidir (Propp, 1998: 120-128). Görüldüğü gibi, yapılan tür tasniflerinin olmazsa olmazı “mısra sayısı, ölçü, durak, kafiye unsurları”, Propp’un belirttiği özellikler arasında yer almamaktadır. Konu, ezgi ve icracının tavrı, türlerin belirlenmesini sağlayan temel faktörler olarak ele alınmaktadır (Oğuz, 2001: 18). Bunun yanı sıra çoğunlukla “ninni yavrum ninni”, “eee ee”, “hu hu huu” şeklindeki kalıp ifade ve sözler, ninni türünün önemli belirleyicilerindedir. İrcacının tavrı söz konusu olduğunda, yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere, ninni ve kadın/anne âdeta birlikte anılmaktadır. Nadir de olsa erkekler tarafından da icra edilmekle birlikte ninniler, kadının toplumsal cinsiyet rollerini açığa çıkarma işlevine sahiptir. Kadının geleceğe dair hayalleri, arzuları, dilekleri ve idealleri, dertleri, sevinçleri, şikâyetleri, sevgi ve ilgisi (Çelebioğlu, 1995: 20), toplumun kültürel yapısına dair pek çok unsur da ninnilerin bünyesinde yer almaktadır. Kadın/anne, kendine özgü bir tavır ve ezgi ile ninniye icra etmektedir. Temel amaç, annelerin, çocuklarını sakinleştirmesi ve uyutması olduğu için annenin o anki ruhsal durumuna uygun olan bir türkü, bir pop şarkısı ya da doğaçlama yoluyla söylenen sezgili özler dahi ninni olabilmektedir.

Tüm bunlardan hareketle, ninni türü değerlendirilirken, özellikle kadın, bebek, icra, bağlam ve iletişim anahtar kelimeleri üzerinde durulması gerektiğini düşünmekteyiz. Türkü, ağıt, mani gibi türlerle; ezgi, konu ve şekil özellikleri açısından benzerlik gösteren ninniye, ninni yapan kadındır. Kadın, yumuşak, sakinleştirici, gevşetici ve uyku getirici bir ezgi ile ninni yaratmakta ya da var olan bir ninniye icra etmektedir. Farklı bağlamlarda farklı içerikli ninniler icra edildiğine bakılırsa, Propp’un vurguladığı gibi, icracının tavrı ninni türünü belirleyen asıl unsurdur. Konu, ezgi ve yapı özellikleri, kadının yönlendirdiği ve kontrol altında

tuttuğu ikincil unsurlardır (Çek Cansız, 2010: 24). Bu durumda ninniler, kadının toplumsal cinsiyete bağlı statü ve rollerini içinde barındıran türlerdir. Kanaatimizce, sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen veriler ışığında, kadının, ninnilere yansıyan toplumsal cinsiyet rollerini vurgulayan ifadeler üzerinde durmak yerinde olacaktır.

2. Ninnilerde Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerini Yansıtan İfadeler

Cinsiyet terimi, bir taraftan bireyin biyolojik anlamda dişi/*female* ya da er/*male* oluşunu ifade ederken, diğer taraftan toplumun bireye sunduğu roller bağlamında anlam kazanan kadın/*woman* ya da erkek/*man* oluşunu ifade eden iki terimdir (Vatandaş, 2007: 30). Söz konusu terimlerde anlam kazanan biyolojik cinsiyet; kadın ve erkek bedenindeki biyolojik farklılıklara işaret ederken, toplumsal cinsiyet; bir kültürün cinsiyete atfettiği görevler ve etkinlikleri gösterir (Kottak, 2002: 443). Bir diğer ifadeyle, toplumsal cinsiyet kavramı, biyolojik farklılıkları değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, algıladığı, düşündüğü ve bizden ne şekilde davranmamızı beklediği ile ilgili değerleri, beklentileri ve yargıları ifade eder (Günindi Ersöz, 2010: 169). Toplumda her sosyal statüye mutlaka bir rol tekabül eder (Nirun, 1994: 74). Türk halk ninnilerinin yaratıcı ya da icrası ağırlıklı olarak kadın olduğu için Türk toplumunun kadına atfettiği cinsiyet rollerini bilmek, kadının üstlendiği rollerle, ninnilerde dile getirdikleri arasındaki bağlantıyı kurabilmek adına önemlidir.

Tarihsel akış içinde her dönemin, genel karakteristik özelliklerini belirleyen koşullarla bağlantılı olarak, kadının sosyal statüsü, algılanışı ve rolleri de değişmektedir. Yazılı kaynaklarda belirtildiğine göre Türklerde evin ve devletin sahibi ve başı, babadır. *Dede Korkut Kitabı*'nda geçen, "atam anam evine dönsem" ifadesinde ev ile ocağın sahibi baba, ata daha önce anılmaktadır (Ergin, 1997: 187). İçinde, Türk halk ninnilerinin de üretildiği ve icra edildiği bu bakış açısı, toplumun geçirdiği kültür dairelerinin sonucunda ortaya çıkmıştır. Zira eski Türklerde evin, yalnız kocaya ait olmayıp, karıyla kocanın ortak malı olduğu, bu nedenle aile ocağının ateşine yalnız "Od Ata" denilmeyip "Od Ana" da denilmekte olduğu belirtilmektedir (Gökalp, 1975: 147-149; Gökalp, 2007: 209). Türklerin milattan sonra sekizinci yüzyıllarda İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte, İslamiyet dinî bir sistem olarak Türk toplum yapısı, değer yargıları, aile anlayışları gibi konularda önemli değişmelere neden olmuştur. Sosyal kurumlar, özellikle de aile kimliği geniş çapta İslami normların etkisi altına girmiştir. Yazarının kimliği bilinmeyen, yazıya geçirildiği dönem 15-16. yüzyıllar olarak tahmin edilen, araştırmacılar tarafından bir geçiş dönemi eseri olarak kabul edilen *Dede Korkut Kitabı*'nın giriş kısmında kadınlar, ev ve aile bağlamında dört grupta ele alınmaktadır (Ergin, 1997: 76). Buradan da anlaşıldığı üzere kadına, aile içinde bir kuruculuk ve devam ettiricilik görevi verilmekte ve bu doğrultuda kendisinden beklentiler içerisine girilmektedir.

Türk aile sisteminde kadın, kelimenin tam anlamıyla, yuvayı yapandır. Sahip olduğu annelik vasfı, kadını aile kurumunun temel taşı konumuna getirir (Yalçın, 2016: 83). Bebeğin dünyaya getirilmesinden başlamak üzere, onun temel bakımı, büyütülmesi, toplumun kültürel değerlerinin aktarılması, topluma uyum sağlaması şeklindeki birincil görevler kadınındır. Dolayısıyla kadın, bebekle en fazla zaman geçiren, ona en yakın olan, onu en iyi anlayan kişidir. Ninniler de bebeğin, annesinden duyduğu ilk ezgiler olduğu için uyutma işlevinin dışında birtakım işlevlere de sahiptir. Annenin rahatlatıcı, güven verici ve motive edici sesi eşliğinde icra edilen ninnilerle bebeğe; uslu durması, yürümesi, büyümesi, büyüyünce akıllı, yiğit, başarılı ve ahlaklı olması, saygın bir meslek sahibi olması gibi dua ve dilekler aktarılmaktadır. Toplumun inanışlarını ve değer yargılarını da bünyesinde barındıran bu aktarım, aynı zamanda bebeğin anadil öğreniminin hızlanması, dil becerisinin gelişmesi açısından da işlevseldir (Çıplak Coşkun, 2013: 504-508). Buna karşılık, anne açısından bakıldığında ninniler, kültürün oluşmasına, annenin duygu ve düşüncelerini aktarma yoluyla rahatlamasına, annenin bebeğini hissederek duygusal tatmin yaşamasına, annenin hayatla olan bağının güçlenmesine katkı sağlar (Uğurlu, 2012: 73).

Burada, kadının, ninnilere yansıyan toplumsal cinsiyet rollerine özgü ifadeler izah edilmeye çalışılacaktır. Sözlü ve yazılı kaynaklardan tespit edilen Türk halk ninnilerini, kadının toplumsal cinsiyet rolleri açısından, şu başlıklar altında değerlendirmek mümkündür:

1. Kadının geleneksel rollerini yansıtan ninniler
2. Kadının çocuğuyla ilgili hayallerini, beklentilerini yansıtan ninniler
3. Kadının çocuk sahibi olma sürecini yansıtan ninniler
4. Kadının yakın erkek akrabalarına bakış açısını yansıtan ninniler
5. Kadının yakın kadın akrabalarına bakış açısını yansıtan ninniler

2.1. Kadının Geleneksel Rollerini Yansıtan Ninniler

Gelenek ve göreneklerin canlı olarak yaşatıldığı, zamanın daha yavaşlatılmış olarak aktığı, henüz tam anlamıyla parasallaşmamış bir hayatın hüküm sürdüğü ortamın şekillendirdiği köy kadını ile insan ilişkilerinin daha mesafeli ve resmi olduğu kent kadınının ninni tercihleri arasında farkların olması doğaldır. Ne var ki Türk toplumu için kentleşmenin henüz yeni bir süreç olması ve kentte yaşayan kadınların bir ayağının köyde olması nedeniyle icra edilen ninnilerde geleneksel kadın rollerini yansıtan birtakım ifadelere rastlamak mümkündür.

Carol Delaney'in ifade ettiği gibi, dünyaya çocuk getirme olgusu, cinsellik ve cinsiyet kavramlarının yanı sıra, namus ve utanç, otorite ve itaat, zaman ve mekân, içerisi ve dışarı, açık ve kapalı kavramları ile de ilgilidir (Delaney, 2001: 51). Bu

açıdan bakıldığında, kız çocuklarına özgü ninnilerde, namus kavramının sıkça dile getirildiği dikkat çekmektedir. Kız çocuğu, evlenene kadar, hane içi ve yakın çevresinde kendisine sunulan yaşam alanı dışına çok fazla çıkmamalı, ailenin namusuna zarar verecek her türlü hareketten uzak durmalıdır. Anne, kızına söylemiş olduğu ninnilerde, erkeklere karşı daima mesafeli durmasını, kendini evleneceği kişiye saklamasını, babasının başını öne eğdirmemesini belirtmektedir.

Aşağıdaki ninniler bu değerlendirmeyi örnekleyici niteliktedir:

“Bekârın başında duman,
Her yiğide güvenme aman,
Güvenip gönül verdiklerin,
Seni almazsa hâlin yaman,
Ninni kızıma ninni,
Ninni canıma ninni” (KK-2).²

“Çayırarda bal kabak,
Açılır tabak tabak,
Kızım oğlanı görünce,
Seğirtme yalınayak,
Nenni kızım eee...
Nenni bebeğim eee” (KK-3).

Kadının en önemli görevlerinden biri olan ev içinde ve ev dışında namusunu koruması (Özünel, 2006: 37) gerekliliğinin yerine getirilemediği durumlarda karşılaşılabilecek sonuç da anne tarafından kızına aktarılmaktadır:

“Paytak paytak yürürsün,
Düşünde melekleri görürsün,
Al duvağınla eşikten çıkmazsan,
Düşmanı güldürürsün,
Babanın başını eğdirirsin,
Ninni kızım ninni
Ninni meleğim ninni” (KK-3).

Kız çocuğuna söylenen ninniler, kızı, toplum tarafından takdir edilen kadın kimliğine hazırlama işlevi ile de dikkat çekmektedir. Kız çocuğu, özellikle ev işleri ve düzeni konusunda annesini rol model olarak yetiştirilmelidir. Annesi gibi hamarat, titiz, düzenli ve evine bağlı olmalıdır. Bunun yanı sıra, anne ve babasının sözünden dışarı çıkmamalı, onları daima sevip saymalı, eşine sadık kalmalıdır:

“Aman kızım can kızım,
Bu sözüme kulak ver kızım,
Öğlene kadar yatandan,
Kapısının önünü kirli tutandan,
Anasını örnek almayandan,
Olma kızım ninni ninni,
Sözümü dinle kızım ninni” (KK-1).

“Benim kızım uyusun ninni,
Anasının sözünü dinlesin ninni,
Hiç eziyet etmesin ninni,
Babasını sevip saysın ninni,
Hayırsız olmasın ninni,
Anası gibi yâr olsun ninni,
Ninni bebeğim ninni” (KK-4).

Geleneksel toplum yapısında, evliliğin ifade ettiği en önemli şey, çocuk sahibi

olmaktır. Çocuklar anne ve babalarının toplumsallaşma süreçlerini tamamlar. Çocuksuz bir aile, eksik kabul edilir. Doğurma yetisi kadına atfedildiği için anne, tıpkı kendisi gibi, kızının da sağlıklı çocuklar dünyaya getirmesini, “anne” rolünü elde etmesini istemektedir. Bir diğer ifadeyle kadın, kızına toplumsal cinsiyet rolünü aktarırken de örnek olmaktadır:

“Kavak gibi uzayasın,
Söğüt gibi dal yayasın,
Anne gibi döl dökesin,
Uyu yavrum uyu ninni!” (Çelebioğlu, 1995: 159).

Kadın, her ne kadar çocuk dünyaya getirerek doğurganlık vasfını ispatlamış olsa da özellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesim için arzu edilen erkek çocuktur. Kadının fiziki gücünün bazı konulardaki yetersizliği, kızların bir gün evlenip gideceği, erkeklerin ise soyun devamını sağlayacağı, baba ocağını tütüreceği düşünülmektedir. Bu durum anne tarafından ninnilerde dile getirilmekte, eğer anne erkek çocuğa sahip değilse mağduriyetini kızıyla paylaşmaktadır:

“Susuz derede kavak bitmez,
Oğulsuz evde duman tütmez,
Oğulsuz evde duman tüterse,
Bil ki gelinden hayır gelmez,
Nenni yavrum nenni” (KK-3).

“Tütün diktim söküldü,
Yaprakları döküldü,
Eller oğlum dedikçe,
Benim boynum büküldü,
Eee eee eee...” (KK-6).

Örneklerde de görüldüğü üzere, toplumsal hayatın hemen her aşamasında önemli roller üstlenen kadın, başta içinde yer aldığı toplumun sosyal norm ve değerleri doğrultusunda çocuğun büyütülmesi olmak üzere, toplum tarafından kadına atfedilen cinsiyet rollerinin kazandırılmasında ninnileri aracı olarak kullanmaktadır. Doğduğu andan itibaren ninnileri dinleyen kız çocuğu, toplumun değer yargıları doğrultusundaki geleneksel rollerini içselleştirmektedir. Bu durumda ninniler, kız çocuklarına, toplumsal doku içindeki konumlarını öğretmek adına da işlevseldir.

2.2. Kadının Çocuğuyla İlgili Hayallerini, Beklentilerini Yansıtan Ninniler

Ninnilerde annenin kız ya da erkek çocuğu ile ilgili birtakım hayallerini, beklentilerini görmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, kadının kamusal alanda da varlık göstermeye başladığı yakın zamanlarda, anneler, kızlarından iyi bir eğitim almalarını ve toplumda saygın bir rol üstlenmelerini beklemektedir. Eğitimli kadının, bilinçli ve sağlıklı bireyler yetiştireceği anlayışı ile kız çocuklarının eğitimi ve kendilerine atfedilen çalışan kadın rolü ninnilerde dile getirmektedirler:

“Acı biberleri dilerim,
Gözyaşlarımı silerim,
Ben okuyamadım kızım,
Oku da öğretmen ol,
Eee eee ee... “(KK-4).

“Armut dalda sallanır,
Yemiş ağaçta ballanır,
Küçük kızım dallanır,
Okuyup memur olur,
Ninni kızıma ninni” (KK-6).

Okuyup meslek sahibi olamayan, ekonomik açıdan eşine bağımlı olan kadın, kendi özlemini kızı üzerinden tatmin etmeye çalışmaktadır. Aynı durum erkek çocukları için de geçerlidir. Erkek çocuklarının iyi bir eğitim alıp devletin çeşitli kurumlarında meslek sahibi olarak rol almaları isteği ninnilerde dile getirilmektedir:

“Derelerin çakıl taşları,
Yavrumun kalem kaşları,
Oğlum büyüüp okuyacak,
Olacak Cumhurbaşkanı!
Nen, nen, nen, nen!” (Çelebioğlu, 1995: 168).

“Benim oğlum uyuyacak,
Uyuyup da büyüyecek,
Doktor diye tanınacak,
Ninni oğlum ninni” (KK-4).

Türk toplumunda, askerlik yapmak, hayatın önemli bir geçiş süreci olarak kabul edilmektedir. Askerlik görevini yerine getiren erkek, çocukluktan çıkmış, olgunlaşmış ve erkek meclislerinde yer almaya hak kazanmıştır. Erkek çocuğunun, toplum tarafından belirlenen, erkek cinsiyet rolüne uygun davranmasına dair istekler ninnilerde yer almaktadır:

“Gül ağacı budamışlar,
Gül goncası bitsin diye,
Analar oğlan beslemiş,
Asker olsun gitsin diye!
Ninni yavrum ninni!” (Çelebioğlu, 1995: 169).

“Uyusun da büyüsün,
Asker olsun yürüsün,
Düşmanları kürüsün,
Ninni oğluma ninni,
Ninni yavruma ninni” (KK-7).

Yukarıdaki ninni örneklerinde de görüldüğü üzere kadın, kız ya da erkek çocuğunun öğretmenlik, doktorluk, cumhurbaşkanlığı, askerlik gibi meslekleri tercih etmesini, yani devletin himayesine girmesini istemektedir. Bu tercihte, toplumsal değişim ve dönüşümün yanı sıra ekonomik ve siyasi etkenler de rol oynamaktadır. Makineye bağlı tarımın gelişimine paralel olarak hayvancılığın giderek azalması ve tarım sanayinin artmasıyla köylerin şehre bağlılığı artmış, dolayısıyla tarıma ve çiftçiliğe dayalı mesleklere eskisi kadar rağbet edilmemeye başlanmıştır. Bu nedenle anneler, çocuklarının “az ama sabit bir getirisi olan” meslekleri tercih etmelerini istemektedirler. Bu tercih, “devlet baba”nın gücünü arkasına alabilecek mesleklerin, ninnilerde yer almasına sebep olmuştur.

Meslek seçimi, annenin çocuğuyla ilgili beklentileri arasında olmakla birlikte, tamamı değildir. İçinde yaşanan toplum ve çevreye göre annenin beklentilerinin çeşitlendiği ninniler de bulunmaktadır. Başta da belirtildiği gibi köyde yaşayan

kadının, çocuğuyla ilgili hayalleri ve beklentileri ile kentte yaşayan kadının tercihleri arasında birtakım farkların olması son derece normaldir. Birçok ninni örneğinde, tarım hayatında iş gücüne duyulan ihtiyaç, erkek çocuğunun baba evinde kalması isteği gibi köy hayatının gereklilikleri doğrultusunda annenin çocuğundan istekleri göze çarpmaktadır:

“Ninni oğluma ninni,
Oğlum benim yürüdü,
Ak donunu sürüdü,
Haydi, büyü geç oğlum,
Tarlayı diken bürüdü” (KK-6).

“Oğlum oğlum al oğlum,
Ocağında kal oğlum,
Baban kalan kocadı,
İşe güce sal oğlum
Ninni oğlum ninni” (KK-3).

Örneklerini arttırabileceğimiz ninni metinlerinde görüldüğü üzere, anne, çocuğunun sahip olduğu biyolojik cinsiyeti göz önünde bulundurarak, toplum tarafından kabul görmüş birtakım değerler doğrultusunda, hem kendi ailesi hem de toplum için faydalı olabilecek beklentiler içindedir. Kişinin sahip olduğu meslek, toplum içinde onun kimliğini yansıtan en önemli unsurlardan olduğu için meslek seçimlerine dair idealler ninnilerde sıkça dile getirilmektedir. Tarım toplumu açısından bakıldığında, erkek çocuk, bir taraftan soyun devamı için önemli bir unsurken diğer taraftan babanın rolünü üstlenmeye adaydır. Bu nedenle kadın, icra ettiği ninnilerde erkek çocuğa atfedilen söz konusu cinsiyet rolünü dile getirir.

2.3. Kadının Çocuk Sahibi Olma Sürecini Yansıtan Ninniler

Evliliğin ardından dünyaya bir çocuk getirmek kadınların cinsiyet rollerinin önemli bir parçasıdır. Kadın ve erkeğin bu süreçteki rolleri, tohum ve tarla sözcükleriyle özdeşleştirilmektedir (Delaney, 2001: 49). Erkeğin tohum ektiği, kadının da tıpkı bir tarla gibi ekildiği düşünülmektedir. Geleneksel toplum yapısında, meni üretebilen her erkeğin çocuk yapabileceği inancıyla, evliliğin üzerinden birkaç yıl geçtiği halde çocuk sahibi olunamamışsa, toprak verimsiz ya da kısır olarak nitelendirilmektedir. Kadın için son derece onur kırıcı ve küçük düşürücü bu durum, ninnilerde de ifade bulmaktadır:

“Bal oldum pekmez oldum,
Tabağa akmaz oldum,
Evvel adamın kıymetlisiydim,
Şimdi beş para etmez oldum,
Nenni kuzuma nenni” (KK-4).

Dünyaya bir çocuk getirerek, aile içindeki yerini meşrulaştırmak, değerini arttırmak amacıyla kadın, halk hekimliği ve geleneksel sağaltma yöntemlerinin yanı sıra yatırlara, türbelere ziyaretlere gidip buralarda dua etme, kurban kesme, adak adama, hocalara ve büyücülere başvurma gibi dinsel-büyüsel nitelikte uygulamalara da başvurmaktadır. Çocuk sahibi olabilmek için evliyalardan duasını isteyen bir

annenin söylediği ninni şöyledir:

“Ulu Cami'nin kapısı,
Kargirdendir yapısı,
Evliyaların hepsi,
Dua eylen yavrum gele,
Uyu yavrum uyu!
Ninni yavrum ninni!” (Demir ve Demir, 2014: 450).

Söz konusu dua, inanış ve uygulamaların sonucunda dünyaya gelen çocuk için söylenen ninnilere de şu örneği vermek mümkündür:

“Ak taş diye belediğim,
Hak'tan dilek dilediğim,
Dülbentime doladığım,
Ninni yavrum ninni” (Demir ve Demir, 2014: 448).

Görüldüğü gibi kadın, dile getirdiği ninnilerle bir taraftan çocuğu ile dertleşip rahatlarırken diğer taraftan çocuk sahibi olmanın toplum nazarındaki önemi ve gerekliliği konusundaki bilgi ve tecrübelerini paylaşmaktadır. Bu bağlamda ninniler, kadının, anne rolünü üstlenme sürecinde karşılaştığı engel ve sıkıntılarla, bunların çözümü noktasında yerine getirilen inanış ve uygulamaların aktarılmasında işlevseldir.

2.4. Kadının Yakın Erkek Akrabalarına Bakış Açısını Yansıtan Ninniler

Ninniler, kız ve erkek çocuklarına toplumsal cinsiyet rollerini aktarmanın yanı sıra, kadının yakın çevresindeki erkek algısını da ortaya koymaktadır. Bir diğer ifadeyle ninniler, kadının olumlu ve olumsuz yönleriyle babaya, kaynataya, genelde erkek olgusuna bakış açısını yansıtmaya açınsından da işlevseldir.

Kızın, içinde yetiştiği, “tanıdık” bir aileden, “başka”, “yabancı” bir aileye yolcuğu sadece kendisi için değil toplum için de bir kaostur. Mevcut düzen, uyum bozulmakta ve bu kaos ancak ilk çocuğun -özellikle erkek çocuk- doğumu ile tam olarak ortadan kalkmaktadır (Ergun, 2014: 62). Bu süreçte, geleneksel kültürde kadın, âdeta bir var olma mücadelesi vermektedir. Bozulan ritmin kadın üzerinde bıraktığı yıkıcı etki nedeniyle, ninnilerde erkek tarafından yakın erkek akrabalarından olumsuz olarak söz edilmektedir:

“Dandini dandini danası var,
Bir kötüce amcası var,
Yumaz başını taramaz saçını,
Yünlü yünlü ensesi var”
(Demir ve Demir, 2014: 311).

“Ocakta kor kalmadı,
Ananda fer kalmadı,
Geldi huysuz deden,
Merhameti kalmadı,
Ninni yavrum ninni” (KK-1).

Diğer taraftan kadın, içine doğduğu, belli bir uyumu, ritmi ve harmoniyi yakaladığı kendi ailesinden olan erkek yakınlarından övgü ile bahsetmektedir. Bu bağlamda, özellikle dayıya olan sevgi ve kendisine duyulan özlem sıkça dile getirilmektedir. Kadın, aynı ailede yetiştiği ve kan bağı taşıdığı erkek kardeşini, söz konusu kaos ortamında kendisine destek ve koruyucu olarak görmektedir. Delaney”in de aktardığı gibi erkek tarafından olmayan akrabalar sadece yardım, destek gibi genel görevleri yerine getirirler (Delaney, 2001: 223). Kadının eşi yanında olmadığı zamanlarda, toplumsal normlar tarafından da onaylanan, erkek kardeşi, yanında olacaktır. Böylece, “dışarıdan gelen”, “yabancı” duygusunun gerginliği bir nebze de olsa azalacaktır. Bu durum, aşağıdaki ninni örneklerinde dile getirilmektedir:

“Kara gözlü erkek kardeşim,
Her daim yolunu gözlerim,
Dayın yanımda olduğu an,
Biter bütün üzüntülerim,
Ninni yavrum ninni” (KK-2).

“Biner atın iyisine,
Çıkar yolun kıyısına,
Selam söylen dayısına,
Ninni yavrum sana ninni!”
Çelebioğlu, 1995: 228).

Ninnilere yansıyan baba figürüne bakıldığında baba, zamanının çoğunu dışarıda geçiren, ailenin ekonomik geçimini sağlamakla yükümlü, kimi zaman gurbete giden ve kendisine özlem duyulan bir kişidir:

“Yumurtayı sayarım,
Başucuma koyarım,
Baban aklıma gelince,
Gözyaşımı salarım,
Uyusun yavrum ninni” (KK-5).

“Uyur uykusu gelir,
Nenni yavrum nenni,
Akşam babası gelir,
Nenni yavrum nenni!”
(Çelebioğlu, 1995: 239).

Kadına daha çok ev içinde, erkeğe de ev dışında çalışarak ailenin düzenini ve geçimini sağlama rolü atfeden geleneksel toplum yapısının bu özelliği, ninnilere, çocuğa baba tarafından getirilecek hediyelerden söz edilmesi şeklinde yansımaktadır:

“Sepet sepet narım var,
Benim güzel oğlum var,
Babası şimdi gelir çarşıdan
Heybesinde şeker var,
Ninni yavrucağım ninni” (KK-4).

Bunun yanı sıra ninnilerde babadan, kendisine saygı duyulup hizmet edilen kişi olarak bahsedilmektedir. Özellikle geleneksel toplum yapısı açısından bakıldığında, babanın kararları sorgulanmadan kabul edilmektedir. Eş rolünü üstlenen kadının gözünde de baba, saygıya değer bir kişidir:

“Ninni ninni edasına,
Beyler inmiş odasına,
Sıvamış ak kollarını,
Kahve verir babasına!” (Çelebioğlu, 1995: 234).

Gücün ve otoritenin temsilcisi olarak ninnilere yansıyan baba, kimi zaman bebeğin sakinleştirilip uyutulması için tehdit unsuru olarak görülmektedir:

“Uyu oğlum can oğlum,
Kırmızı mercan oğlum,
Baban duyarsa öldürür,
Uyu afacan oğlum” (Kaya, 1999: 361).

Geleneksel toplum yapısında, kadının en büyük korkusu çocuk sahibi olamamaktır. Böylesi bir durumda, eşinin gözünde değerinin olmayacağına, eşinin evi terk edeceğine ya da başka bir kadın getireceğine dair korkular ninnilerde ifade bulunmaktadır. Bu korku ve endişeler, ninnilerde daha çok babanın sadakatsizliğinden, ilgisizliğinden, hayırsızlığından yakınmak şeklinde açığa çıkmaktadır:

“Al yazmam dalda kaldı,
Gözlerim yolda kaldı,
Baban hayırsız çıktı,
Gözlerim yaşlı kaldı,
Nenni yavrurum nenni” (KK-3).

“Karanfilim kırk yaprak,
Kırkına vurdum dayak,
Babanın yavuklusu varmış,
Ben oldum oturak”
Eee yavrurum eee...” (KK-6).

Kocasının, başka kadınlarla gönül eğlendirmesinden, çapkınlık yapmasından şikâyetçi olan kadının, kendi oğluna söylediği ninnilerde bu durumu olumlama, büyük bir tezat ve çelişkidir. Ataerkil aile yapısının izlerinin açıkça görüldüğü bu ninniler, kadının, erkeğin toplumca da belirlenmiş konumunu kabul etmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Çek Cansız, 2010, s. 58). Çünkü soy, erkek tarafından devam etmektedir. Kadını dölleyen yaratıcı gücün tohumu erkektedir (Delaney, 2001, s. 24). Aşağıdaki ninniler bu durumu örneklemektedir:

“Tencerem tam takır,
Oğlumun gözleri çakır,
O çakır gözlerine,
Çok kız döşek açar”
Ninni oğluma ninni” (KK-1).

“Oğlum, oğlum okşayasın,
Şamdan şeker taşıyasın,
Nerde bir güzel görsen,
Omuz başın kaşıyasın!”
(Çelebioğlu, 1995: 237).

Erkeklerin çapkınlıkları hakkında, anne, kız çocuğunu bilgilendirmekte, toplum ve aile içindeki konumuna zarar gelmemesi adına erkeklere temkinli yaklaşmasını tembihlemektedir. Geleneksel toplum yapısında kadın, evlenene kadar bekâretini korumalıdır. Evlilik hayatına bakire olarak adım atmak, kendisine erkek tarafının

gözünde saygınlık kazandıracaktır. Bu durumun ninnilere yansımaları şöyledir:

“Ninnisine ninnisine,
Bayıldım bürülcesine,
A kızım el oğluna aldanma,
Koklayınca geçiverir hevesi,
Eee ee eee...” (KK-6).

Yukarıdaki örnek, aynı zamanda kadının, toplum tarafından, çoğu zaman, aklıyla değil duygularıyla hareket ettiği şeklinde algılanmasının da bir göstergesidir. Kadın güzelliğine zaafı olan erkek, çeşitli akıl oyunları ile kadını kandırabilir. Kadın, iffetini koruması gerektiği konusunda annesi tarafından sürekli uyarılmalıdır. Kadın, evlenene kadar nasıl ki babanın çizdiği sınırlar içinde hareket ediyorsa, evlendikten sonra da eşinin belirlediği sınırlar çerçevesinde hareket etmelidir. Söz konusu sınırlar dâhilinde yaşanabilecek olumsuzluklara karşılık, kadından sabırlı olması beklenmekte, en ufak bir olumsuzlukta baba evine dönmemesi istenmektedir. Anne, kendi tecrübe ettiği bu süreci ninniler aracılığıyla kızına aktarmaktadır:

“Kızım kızım hoplasın,
Bahçede evcik oynasın,
Koca kakını görse de,
Yuvasından yozmasın!
Uyu kızım ninni,
Büyü kızım ninni”
(Çelebioğlu, 1995: 50).

“Benim kızım uyusun,
Büyüsün yuva kursun,
Ocağının başında dursun,
Dosta düşmana karşı,
Kocasının yanında olsun,
Ninni kızım ninni” (KK-3).

Görüldüğü üzere, annenin ninnilerde olumlu ve olumsuz özelliklerini dile getirdiği erkekler; eş, baba, kayınpeder, erkek kardeş gibi gerek kan bağı taşıdığı kendi ailesinden, gerekse sonradan dâhil olduğu ailenin erkekleridir. Söz konusu erkeklerin ortak özelliği, kadına en yakın kişiler olmalarıdır. Geleneksel toplum yapısında kadının, aileden olmayan erkeklerle fazla zaman geçirmesi hoş karşılanmamaktadır. Dolayısıyla kadının, kendi ailesinden ve kan bağına dayanan bir ilişkisi olan erkeklerle bir araya gelmesi, dertleşmesi toplumsal normlar tarafından da onaylanmaktadır. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere bu kişilerin sayısı çok fazla değildir.

2.5. Kadının Yakın Kadın Akrabalarına Bakış Açısını Yansıtan Ninniler

Evlenip yeni bir aileye ve mekâna adım atan kadına, ailedeki mevcut düzenin ve bu düzen içindeki yerinin öğretilmesinden birinci derecede sorumlu olan kişi, kayıvalidedir. Kadının, yeni aile ve soy tarafından gerçek anlamda tanınması her ne kadar ilk erkek çocuğun doğumuyla gerçekleşse de, kendisinden beklenen, eşinin ailesine karşı saygılı olması ve onlara uyum sağlamasıdır. Ev içi düzen ve otoritenin merkezinin, kendisinden yaşça büyük bir başka kadının olması ve o kadına tabi

olunması gerekliliği, anne üzerinde birtakım gerilimlere neden olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, gelin ile kayınvalide arasında, özellikle evliliğin ilk yıllarında yaşanan/ yaşanabilecek olumsuzlukların altındaki asıl neden, gelinin, mevcut otoriteye karşı gösterdiği somut tepkinin bir ifadesidir. Bu otorite mücadelesinin gelin üzerindeki olumsuz etkileri kimi zaman gelin tarafından bertaraf edilebilirken çoğu zaman çatışmalara neden olmaktadır. Kadın, bebeğiyle baş başa kaldığı zamanlarda, bu durumu ninniler aracılığıyla dile getirmekte, böylece kısa süreliğine de olsa söz konusu çatışma ortamından uzaklaşmakta ve rahatlamaktadır. Bu bağlamda, babaanne, “domuz”, “muhannet” vb. şekilde olumsuz olarak ninnilerde yer almaktadır:

“Ninni oğlum hoppala,
Saçı düşsün mangala,
Yanağı ütülensin,
Domuz yüzlü kaynana,
Eee ee eee...” (KK-5).

“Yaralı göz aşağı hacet,
Kabul olsun bütün hacet,
Baban fena değil amma,
Kaynanam pek muhannet!”
(Çelebioğlu, 1995: 282).

Çocuğun doğumuna kadar anne, kız kardeş, kayınvalide ile sınırlı olan kadın akrabalık terimleri, çocuk dünyaya geldikten sonra çeşitlenmeye başlamakta; hala, teyze, yenge gibi akrabalar da kadının hayatına aktif olarak dâhil olmaktadır. Bunlar arasında, erkek tarafının temsilcileri olan hala ve yengeler de kadının hayatına birtakım kısıtlamalar getirebilmektedir. Anne, üzerinde oluşan bu gerilimi ninniler aracılığıyla bebeğiyle paylaşmaktadır. Dolayısıyla söz konusu paylaşımlar da olumsuz niteliktedir:

“Kar yağar ipek gibi,
Savrulur kepek gibi,
Senin yılan dilli halan,
Çemkirir köpek gibi,
Yavrum ninni ninni” (KK-1).

“Ninni ninni ninnisine,
Oğlum gitmiş yengesine,
Yengesi hoyrat imiş,
Soğan koymuş torbasına”
(Çelebioğlu, 1995: 281).

Kadın, her ne kadar akrabalarının ve toplumun nazarında farklı bir sosyal statü kazanmaya doğru baba evinin eşiğinden dışarı adım atmış olsa da, kendi ailesiyle bağı devam etmektedir. Erkek tarafının kadınları için kaosun temsilcisi olan gelin, kendi ailesinden hemcinsleri için yokluğu hissedilendir, özlenendir. Kan bağı taşıdığı ve özlem duyduğu başta annesi olmak üzere, kız kardeşlerini daima olumlu özellikleriyle ninnilerde dile getirmektedir:

“Hop deli hop deli,
Anneannesi güzel,
Babaannesi deli,
Annesi hanım gelin,
Babası beyler başı!
Ninni ela gözlüm ninni!”

“Bebeğim ceylan bakışlı,
Teyzesi kalem kaşlı,
Elinde kitap akıllı,
Nenni nenni bebeğim,
Nenni nenni meleşim” (KK-2).
(Çelebioğlu, 1995: 278).

Verilen örneklerden de anlaşıldığı üzere, geleneksel yaşamda kadın, hemcinsleriyle özellikle de kayınvalidesiyle daha fazla zaman geçirmektedir. Bu süreçte kayınvalide, dâhil olduğu yeni aile ve düzen içindeki sosyal hiyerarşi prensiplerini geline öğretmek rolünü üstlenmektedir. Dışarıdan gelerek erkek tarafına katılan gelinden, mevcut düzeni sorgulamaktan çok olduğu gibi kabul etmesi beklenmektedir. Çatışmadan ziyade, kayınvalideye itaat etmesi ve saygılı davranması istenmektedir. Bu uyum sürecinin sorunsuzca atlatılmadığı durumlarda -ki çoğu zaman böyle- mutsuz olan kadın açısından ninniler, dertlerin paylaşıldığı ezgili sözlerdir. Aynı sorun, biraz daha hafifletilmiş de olsa, erkek tarafından diğer kadın akrabalarıyla da yaşanmaktadır. Bu süreçte kadının, en önemli desteği bebeğidir. Onu uyutmak amacıyla baş başa kaldığı zamanlarda içini bebeğine dökerek rahatlamaktadır. Onu sessizce dinleyen ve sırrını kimseyle paylaşmayacağına emin olunan kişi bebeğidir.

3. Sonuç

Kendine özgü kuralları ve değerleri olan bir kültür ortamına doğan kadın ve erkek için toplum, birbirinden farklı toplumsal cinsiyet rolleri öngörmektedir. İster geleneksel toplum yapısında ister modern olarak adlandırılan toplum yapısında olsun, çocuğu büyütme ve yetiştirme görevi kadına/anneye aittir. Anne çocuğu büyütürken yetişkin olduğunda kendisinden beklenen toplumsal cinsiyet rollerini aktarmakla sorumludur. Sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen ninni metinlerine bu açıdan yaklaşıldığında, daha çok geleneksel toplum yapısı çerçevesinde yetişmiş kadınların cinsiyet algısı ön plana çıkmaktadır. Yapılan tasnifte de görüldüğü üzere kadın, ninnilerde özellikle kız ve erkek çocuklarını, ailesini, yakın çevresini ve kendisini anlatmaktadır. Bir diğer ifadeyle, tüm bu anlatımlarda, kadının gözünden, geleneksel toplum yapısındaki kadın ve erkek rolleri, baba, kayınvalide gibi otorite unsurlarına karşı alınan tavır, kadının gerek kendi ailesi gerekse erkek tarafının ailesi karşısında takındığı tavır dile getirilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolü açısından değerlendirildiğinde, kadın; kamusal alanda aktif rol üstlenmeyen, itaatkâr, fedakâr, eşinin sözüne riayet eden, büyüklere tabi ve saygılı, duygularıyla hareket eden, hayal gücü kuvvetli bir portre çizerken, erkek; bilgi ve akılla özdeşleştirilmektedir. Kadın, kendisine atfedilen söz konusu rolleri öylesine benimsemiş ki ninnilerde dile getirmektedir.

Kadın, kız çocuğuna hitaben söylediği ninnilerde, geleneksel toplum yapısında söz hakkına sahip olabilmenin yolunun erkek çocuk dünyaya getirmek olduğunu ifade etmektedir. Erkek çocuk doğuran kadın, toplumda belli bir statü sahibi olacaktır. Erkek çocuğuna söylenen ninnilerde de, büyüdüğünde anneye, babaya sahip çıkması, yaşlılık dönemlerinde onları koruma altına alması beklentisi dile getirilmektedir. Bir diğer ifadeyle erkek çocuk, kadının, ev içi ve dışındaki otoritesi âdeta sigortasıdır. Bu bağlamda kadın, her ne kadar pasif ya da silik olarak görünse de, ninniler aracılığıyla toplumsal değerlerin aktarılmasında ve güçlendirilmesinde, yeni

nesin onlara uymasında aktif bir rol üstlenmektedir. Diğer taraftan kadın, toplumun erkeğe atfettiği konumu öylesine kabul etmiş ve benimsemiş ki oğluna söylediği ninnilerde kızlarla gelip geçici ilişkiler yaşamasını onaylamaktadır. Evlenmeye karar verdiği zaman da tercih edeceği kızın, soylu bir aileden gelmesine, güzel, becerikli, hamarat, sabırlı, tutumlu olmasına, “hanım hanımcık” davranmasına, yani toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergilemesine özen göstermesini ifade etmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolü açısından değerlendirildiğinde ninniler, kanaatimizce, toplum tarafından belirlenen makul sınırlar içerisinde, kadının tek başına iktidar gücünü ortaya koyan tek türdür. Geleneksel toplum yapısında, ninni söylemek kadına atfedilmiş bir roldür. Erkekler bebek bakımı ve ev işleriyle birinci derecede meşgul olmadıkları hatta evde çok fazla zaman geçirmedikleri için bebekle, anne kadar yakın iletişim kurma ihtiyaçları da ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla annelerin üstlendiği cinsiyet rollerinin sergilendiği bağlam, ninnileri şekillendirdiği için ninniler, kadınlarla birlikte anılmaktadır. Günlük hayatta kadının iletişim halinde olduğu kişiler ve bu kişilerin kadının dünyasında yarattığı sıkıntı, zorluk, üzüntü, kırgınlık, kızgınlık, gerilim, korku gibi duygu ve düşünce, ninniler aracılığıyla dile getirilmektedir. Diğer bir ifadeyle ninniler, toplum tarafından sosyal normlar bağlamında baskı ve kontrol altında tutulan anneye, bu baskı ve kontrol mekanizmasından kısmen de olsa kurtulma izni vermektedir. Anne ve bebeğin baş başa oldukları, kendilerine özel alanlarda icra edilen ninnilerle kadın, kendini ifade etme imkânı elde etmektedir.

Geleneksel toplum yapısında kadın/anne, her ne kadar ön planda aktif rol üstlenmese de aslında aktif rol üstlenen kişileri yetiştirendir, onların arkasındaki gizli güçtür. İcra edilen ninnilere bakıldığında, annenin, birtakım zekice ifadelerle, aile bireyleri arasındaki uyumu sağlamaya, onları bir arada tutmaya ve isteği doğrultusunda yönlendirmeye yönelik sözleri görülmektedir. Bunun yanı sıra kadın, erkeğin alacağı kararlarda, görünmez bir güç olarak, etkili olan kişidir. Yani kadın, zekâsı ve aklıyla eşini de yönlendiren merkezi bir güç konumundadır. Yeni dönemin şartları ve gerekleri doğrultusunda, söz konusu geleneksel kabuller ve yaşama tarzının bütün direnmelerine rağmen, toplumsal cinsiyete ilişkin algı, tutum ve rollerde değişiklikler meydana geldiği görülmektedir. Bu sürecin somut göstergelerinden birisi, kent hayatında kadının da erkeğin yanında yer alması ve açıkça karar mekanizmalarından biri haline gelmesi neticesinde, azınlık da olsa, erkeklerin de ninni söylemeleridir. Ancak erkekler, kadınlar gibi ninnilerin yaratıcısı değil aktarıcısı konumundadırlar.

Çocuğu uyutmanın dışında sahip olduğu söz konusu işlevler nedeniyle ninniler, teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelere paralel olarak, elektronik kültür ortamlarında da aktarılmaktadır. Kent toplumunda kadın, iş gücüne katılması ve

bebeği ile çok fazla zaman geçirememesi nedeniyle, ninni icrasında eskisi kadar aktif rol üstlenememektedir. Bu durumda, kimi zaman internette oluşturulan ninni siteleri devreye girmekte, kimi zaman da CD, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarından dinlenen türkü, şarkı gibi ezgili sözler ninnilerde kullanılan kalıp ifadelerle birleştirilerek ninni niyetine bebeğe söylenmektedir. Her ne kadar kadının zekâsının ve yaratıcılığının yerini, elektronik kültür ortamındaki mevcut ezgili sözler almış olsa da, bu süreç, ninnilerin anne, bebek ve toplum açısından ihtiyacını göstermesi açısından önemlidir.

Bu noktada, birey ve toplumun sırtını dayadığı kadının, toplumsal cinsiyet rollerinin güzel bir yansımaya olan ninnilerin, doğru bir şekilde dinlenmesi, anlaşılması ve derlenmesi sorunu gündeme gelmektedir. Kanaatimizce ninniyi, ölçü, mısra sayısı, konu, ezgi gibi şekil ve tür özellikleri açısından birtakım kalıplara oturtmaya çalışmak yerine, kadın ve içinde yer aldığı toplum yapısı, temel gereksinimleri ve istekleri göz önünde tutularak değerlendirmek gerekmektedir. Bunun için de salt mevcut ninni metinlerinden yola çıkarak yorum yapmak yerine sahaya çıkıp nitelikli derlemeler yapmak gerekmektedir. Devlet, bu konuda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmeli ve kendi doğal akışı içinde ninni derlemeleri yapabilmek adına araştırmacılara gerekli maddi desteği ve imkânları sağlamalıdır. Benzer şekilde, elektronik kültür ortamına aktarılan ninni metinlerinin Türk halk edebiyatı, Türk halk bilimi alanında uzman kişiler tarafından incelenmesi faydalı olacaktır. Kadının, kendisine atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinden memnun kaldığı bir toplum, geleceğin sağlıklı bireylerinin yetişmesini sağlayacaktır.

Son Notlar

- i Genellikle birlikte anılan ninni, ağıt ve türkünün nasıl sınıflandırıldığına dair farklı görüşler için bk. Köprülü, 1999; İlaydın, 1997; Yardımcı, 1998.
- ii Çalışma içerisinde kaynak kişiler (KK-1, KK-2, KK-3 ...) şeklinde belirtilmiştir. Kişiler hakkındaki ayrıntılı bilgilere (adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, tahsili, mesleği, görüşme tarihi) makalenin sonunda yer verilmiştir.

Kaynaklar

1.Sözlü Kaynaklar

- KK-2: Hacer Ter, Balıkesir 1969, İlkokul mezunu, Ev Hanımı. (19.10.2016)
- KK-3: Fadime Özsayın, Erbaa/Tokat 1966, İlkokul mezunu, Ev Hanımı. (20.11.2016)
- KK-4: Şerife Atasever, Kurbağacık/Uzunyayla/Kayseri 1966, İlkokul mezunu, Ev Hanımı. (19.09.2016)
- KK-5: Kamile Dikmentepe, Karacaören/Fethiye/Muğla 1938, Okuma yazması yok, Ev Hanımı (23.10.2016)
- KK-6: Fadime Özsoy, Erbaa/Tokat 1940, Okuma yazması yok, Ev Hanımı (23.11.2016)

KK-7: Ayşe Gökçen, Menteşe/Kavaklıdere/Muğla 1965, İlkokul mezunu, Ev Hanımı. (25.10.2016)

2. Yazılı Kaynaklar

- Abrahams, Roger D. (1976). "The Complex Relations of Simple Forms". *Folklore Genres*, ed. Dan Ben-Amos, Austin: University of Texas Press, 193-214.
- Başgöz, İlhan. (2008). *Türkü*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Ben-Amos Dan. (1976). *Folklore Genres*. Austin, London: University of Texas Press.
- Boratav, Pertev Naili. (1988). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çek Cansız, Songül. (2010). "Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.
- Çıplak Coşkun, Nilgün. (2013). "Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım". *Turkish Studies*, c. 8, s. 4, 499-513.
- Çelebioğlu, Amil. (1995). *Türk Ninniler Hazînesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Delaney, Carol. (2001). *Tohum ve Toprak*. Çev. Selda Somuncuoğlu ve Aksu Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, Necati ve Fikriye Demir. (2014). *Türk Ninnileri*. Ankara: Edge Akademi Yayınları.
- Dilçin, Cem. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Elçin, Şükrü. (1998). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, Muharrem. (1997). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, Metin. (2014). "Düğün Kavgalarının Mitolojik Kökenleri". *Milli Folklor*, 13 (101), 60-72.
- Gökalp, Ziya. (1975). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Türk Kültür Yayınevi.
- . (2007). *Türk Medeniyet Tarihi*. Ankara: Elips Kitap Yayınları.
- Gözaydın, Nevzat. (1989). "Anonim Halk Şiiri Üzerine". *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)*, Haziran, 445-450.
- Günindi Ersöz, Aysel. (2010). "Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Rollerini". *Gazi Türkiyat*, S. 6, 167-181.
- İlaydın, Hikmet. (1997). *Türk Edebiyatında Nazım*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, Doğan. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kottak, Conrad Phillip. (2002). *Antropoloji -İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış-*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Köprülü, M. Fuad. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nirun, Nihat. (1994). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Oğuz, M. Öcal. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Onay, Ahmet Talât. (1996). *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özünel, Evrim Ölçer. (2006). *Masal Mekânında Kadın Olmak*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Propp, Viladimir. (1998). "Folklor Türlerinin Tasnif Esasları". Çev. Metin Özarslan. *Milli Folklor*, c. 5, s. 38, 120-128.
- Uğurlu, Emine. (2012). "Türk Dünyasında Ninni". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Ankara.
- Vatandaş, Celalettin. (2007). "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, s. 35, 29-56.
- Yakıcı, Ali. (2007). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın, Hatice. (2016). "Alevi Kültüründe Çocuk Yetiştirme ve Kadının Konumu". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, s. 79, 79-94.
- Yardımcı, Mehmet. (1998). *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri*. Ankara: Ürün Yayınları.